

Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstremgeling bij de Rli¹

TOELICHTING

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) is het strategische adviescollege voor regering en parlement op het brede domein van de fysieke leefomgeving. De raad is onafhankelijk en adviseert gevraagd en ongevraagd over hoofdlijnen van beleid inzake de duurzame ontwikkeling van de leefomgeving en infrastructuur. De raad wil met zijn strategische adviezen een agenderende, richtinggevende en voedende bijdrage leveren aan maatschappelijke discussies en politieke oordeelsvorming. De raad doet dit door trends en ontwikkelingen te volgen, maatschappelijke vraagstukken te signaleren en te agenderen. De adviezen zijn openbaar en komen in een open proces met adviesvragers en maatschappelijk betrokkenen tot stand. Voor ieder adviesonderwerp stelt de raad een raadscommissie samen, bestaande uit enkele raadsleden en een of meer geassocieerde leden of externe deskundigen. Het advies wordt voorbereid door de

¹ Deze code is sterk gebaseerd op de 'Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstremgeling' die in januari 2012 is opgesteld door: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG), Gezondheidsraad (GR), Centraal BegeleidingsOrgaan (CBO), Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG), Orde van Medisch Specialisten (OMS).

raadscommissie en vastgesteld door en uitgebracht onder verantwoordelijkheid van de raad. De raad gaat mogelijke belangenverstremming tegen door hieraan in elke raadsvergadering expliciet aandacht te besteden. Voor de raadscommissie wordt hierop bij de samenstelling getoetst door middel van de belangenverklaring.

Van de leden van raadscommissies wordt een onbevooroordeelde weging van (wetenschappelijke) gegevens en inzichten verwacht. Een evenwichtige samenstelling van de commissies vormt een goed uitgangspunt voor een uitgebalanceerd proces van open afweging, waarin geen invalshoeken worden buitengesloten en alle relevante aspecten aan de orde kunnen komen. Hierbij wordt gezorgd voor een evenwichtige spreiding over relevante wetenschappelijke disciplines en aandachtsvelden. Deze spreiding maakt het vrijwel onmogelijk dat één persoon de uitkomst van een adviestraject bepaalt. Daarnaast is vaak een open consultatieronde of een openbare bijeenkomst onderdeel van het adviestraject. Een open proces is een belangrijke voorwaarde voor de acceptatie en effectiviteit van het uiteindelijke oordeel. De samenleving moet erop kunnen vertrouwen dat dit oordeel tot stand is gekomen zonder ongewenste druk en oneigenlijke beïnvloeding.

Wetenschappers en het bedrijfsleven werken steeds meer samen. Ook oefenen wetenschappers belangrijke functies uit binnen maatschappelijke organisaties. Een goede samenwerking tussen universiteiten, bedrijven en het maatschappelijke middenveld komt de vooruitgang van de wetenschap ten goede. Dit alles brengt echter wel met zich mee dat deskundigen steeds meer deel uitmaken van relatienetwerken. Daarom moet de Rli bij het samenstellen van zijn commissies volledig geïnformeerd zijn over de relaties van beoogd deskundigen. Deze transparantie geldt vervolgens ook voor de commissieleden onderling en in communicatie naar de maatschappij. Om meer transparantie te betrachten heeft de Rli besloten deze code te hanteren.

Belangenverklaring

Alle beoogde raadscommissieleden van de Rli worden gevraagd bijgevoegde verklaring in te vullen, te ondertekenen en te retourneren.

Hierbij dient benadrukt te worden dat als een deskundige aangeeft bepaalde relaties te hebben, dit geenszins een moreel oordeel over deze relatie impliceert. Het betekent ook niet dat de deskundige er bij voorbaat van verdacht wordt dit mee te zullen laten spelen bij de advisering. Wel kunnen bepaalde relaties een belemmering vormen voor deelname aan de commissie, dan wel slechts onder bepaalde condities deelname mogelijk maken.

Het formulier belangenverklaring is openbaar en kan door iedereen op aanvraag ingezien worden op het secretariaat van de Rli (info@rli.nl)

Transparantie in relaties en belangen

Inzicht in relaties en belangen van beoogd commissieleden maakt het mogelijk dat de organisatie een weloverwogen keuze kan maken in de samenstelling van de commissie. De verklaringen kunnen door de organisatie op waarde worden geschat als het beoogd lid een bepaalde mate van detaillering in zijn verklaring aanbrengt. Hiertoe worden hieronder een aantal relaties en belangen benoemd, die ook in de verklaring dienen te worden vermeld.

- 1 *Persoonlijke financiële belangen* vormen de meest voor de hand liggende oorzaak van

belangenverstremgeling Hierbij kan gedacht worden aan een lid van een adviescommissie die in dienst is bij een bedrijf dat opereert op het gebied waar het advies zich op richt, aandelen of opties bezit bij een dergelijk bedrijf Ook is het voorstelbaar dat een deskundige persoonlijke financiële belangen heeft bij een advies in verband met een adviseurschap in het bedrijfsleven of bij een belangenorganisatie.

- 2 *Persoonlijke relaties* kunnen een deskundige kwetsbaar maken voor belangenverstremgeling als hij of zij personen uit directe omgeving kent die baat kunnen hebben bij een bepaalde uitkomst van een advies.
- 3 *Reputatiemanagement* betekent dat een deskundige zelf en/of zijn of haar werkgever belang kan hebben bij deelname aan een bepaalde commissie om de eigen reputatie/ positie te beschermen of erkenning te verwerven. Hetzelfde kan gelden voor andere belangenorganisaties.
- 4 *Extern gefinancierd onderzoek* kan belangenverstremgeling in de hand werken. Op veel terreinen zijn niet of nauwelijks publieke geldmiddelen beschikbaar (zoals financiering door universiteiten of NWO) en is alleen via contractresearch onderzoek mogelijk. Hierbij wordt het onderzoek gefinancierd door overheid of industrie en wordt de onderzoeksvraag meestal zeer nauwkeurig afgebakend. Het initiatief voor contractonderzoek kan zowel van een universiteit als van een financier uitgaan, maar de universiteiten staan garant voor een onafhankelijke uitvoering (inclusief publicatievrijheid voor de onderzoekers en volledige verantwoording van de financieringsbronnen). Universiteiten hebben voor dit soort onderzoek standaardcontracten ontwikkeld en de KNAW heeft een gedragscode opgesteld (vastgelegd in het advies 'Wetenschap op bestelling' uit 2005). Toch bestaat de mogelijkheid dat een dergelijke relatie een wetenschapper meer ontvankelijk maakt voor de belangen van de financier van het onderzoek. Daarom moet altijd het risico in het oog gehouden worden dat deze vorm van afhankelijkheid een wetenschapper kwetsbaar kan maken voor belangenverstremgeling.
- 5 *Kennisvalorisatie* kan een grond zijn voor belangenverstremgeling. De overheid richt zich sterk op het stimuleren van publiek-private samenwerkingsverbanden. Hierin worden niet alleen empirisch onderzoek en evaluatiestudies uitgevoerd, maar worden ook initiatieven genomen om de opgedane kennis via de markt te gelde te maken Ook wordt het patenteren van nieuwe technieken en producten door wetenschappers maatschappelijk toegejuicht Op deze manier kan effectieve vertaling van onderzoeksresultaten naar de samenleving en praktijk plaatsvinden en kan soms extra onderzoeksgeld worden gegenereerd. Hoewel deze ontwikkeling zoals aangegeven door de overheid sterk gestimuleerd wordt, verwachten diezelfde overheid en de rest van de samenleving nog steeds onafhankelijke adviezen van onderzoekers die betrokken zijn bij kennisvalorisatie. Dit vraagt om speciale voorzorgen om de expertise van de betrokken onderzoekers te kunnen blijven benutten voor advieswerk. Er kan immers een spanning ontstaan tussen onafhankelijke wetenschappelijke beoordeling en mogelijke belangen bij 'vermarketing'.

Beleid om oneigenlijke beïnvloeding tegen te gaan

Bij het ontwikkelen van beleid omtrent belangenverstremgeling is een drietal uitgangspunten voor de organisaties leidend: transparantie, proportionaliteit en verantwoordelijkheid.

Transparantie houdt in dat ten eerste inzichtelijke registratie van relaties en belangen van beoogde commissieleden plaatsvindt en dat ten tweede inzichtelijke procedures bestaan met betrekking tot de wijze waarop met de geregistreerde gegevens wordt omgegaan.

Voor het inzichtelijk maken van registraties moet vooraf helder zijn welke informatie over belangen moet worden aangeleverd door de betrokkenen. Hiervoor bestaat het formulier 'Belangenverklaring'. Alle beoogde leden dienen het formulier in te vullen voordat de werkzaamheden aanvangen.

De verklaringen van de leden worden met de voltallige commissie gedeeld en zo nodig besproken. Zo kan men kennis kan nemen van elkaars verklaringen en daar vragen over stellen. Deze sociale controle is een belangrijk instrument om oneigenlijke beïnvloeding te voorkomen. De leden melden niet alleen bij aanvang, maar ook tijdens het adviestraject eventuele belangen. Soms worden leden benaderd door partijen die belang hebben bij de uitkomst van het rapport en kan dus tijdens het proces een belangenconflict ontstaan. Het is de taak van alle deelnemers om tussentijdse wijzigingen in hun verklaring zelf te melden bij de voorzitter van de betreffende commissie, waarna ze in de vergadering besproken worden.

Deze procedures dienen niet alleen transparant te zijn voor degenen die het betreft (zoals beoogde leden), maar zeker ook voor de samenleving. Om deze reden zijn de ingevulde belangenverklaringen openbaar toegankelijk en opvraagbaar bij het secretariaat van de Rli.

Transparantie betekent verder dat de Rli inzicht geeft in betaalde en onbetaalde hoofd- en nevenfuncties van de raadsleden (die deelnemen aan adviestrajecten). Verder draagt de organisatie zorg voor het openbaar maken van de samenstelling van de commissie en wordt uiteraard ook het uiteindelijke rapport aan het eind van het adviestraject publiek bekend gemaakt. Al deze informatie wordt via de website van de Rli (www.rli.nl) aangeboden.

Het begrip *proportionaliteit* geeft aan dat de maatregelen die genomen worden om oneigenlijke beïnvloeding te voorkomen, in verhouding moeten staan tot de ernst van de mogelijke belangenverstremming. Deze ernst wordt bepaald door twee factoren:

- 1 het risico dat de inbreng van een deskundige zal worden gekleurd door meespelende belangen, en
- 2 de schade die dit zou kunnen toebrengen aan de inhoud en geloofwaardigheid van het advies

Bij de besluitvorming om een deskundige al dan niet te laten participeren of onder bepaalde voorwaarden te laten participeren, zal dit principe leidend zijn.

Als de kans op direct financieel gewin bij een bepaalde uitkomst van een advies- of richtlijntraject positief wordt ingeschat, zal dat in alle gevallen leiden tot volledige uitsluiting van deelname.

Omdat er daarnaast geen harde criteria met een algemene geldigheid kunnen worden ontwikkeld, zal er altijd ruimte blijven bestaan voor discussie over de beoordeling tussen de beide uitersten (volledige deelname en volledige uitsluiting). Naar mate het belang groter wordt ingeschat en dichter bij het specifieke onderwerp komt, zal de aarzeling over deelname groter worden (proportionaliteitsbeginsel).

Als uitsluiting zou leiden tot het blokkeren van expertise die eigenlijk niet gemist kan worden, kan deelname aan een commissie plaats vinden onder voorwaarde dat betrokkene bij behandeling en besluitvorming van het specifieke dossier zich uit de beraadslaging terugtrekt. Ook kan overwogen worden dat geen deelname aan de commissie mogelijk is, maar de inbreng van gewenste expertise mogelijk gemaakt wordt door middel van een hoorprocedure. In beide gevallen moet het volstrekt duidelijk zijn dat de deskundige niet structureel bij het traject wordt betrokken.

Het moet duidelijk zijn wie binnen een organisatie verantwoordelijk is voor het beleid betreffende oneigenlijke beïnvloeding. Dit betekent dat goed gedefinieerd wordt welke personen in de organisatie uiteindelijk beslissen over de handelwijze bij een geval van mogelijke belangenverstremming. Op de

verklaring belangenverstremgeling wordt aangegeven wie binnen de organisatie heeft beslist of een

deskundige wel of niet of onder voorwaarden kan participeren. Het is deze verantwoordelijke die ook toeziet op de onafhankelijkheid van de medewerkers van een organisatie die optreden als secretaris van een commissie.

Accent op wetenschappelijke en persoonlijke integriteit

In alle gevallen gaat het uiteindelijk om de wetenschappelijke en de persoonlijke integriteit van de deskundigen van de commissies. Hierboven is aangegeven hoe de organisaties daarmee omgaan. Dat is nooit helemaal in regels te vangen, want er kunnen zich altijd bijzondere situaties voordoen. Voor de beoordeling van de beoogde leden is de leiding van de betreffende organisatie verantwoordelijk en aanspreekbaar.